

Кіндратець Олена Миколаївна
Сергієнко Тетяна Іванівна

Особливості формування ідентичності українців в умовах гібридної війни

УДК 323.1:316.648.2(477):327.88:355.01
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2021-1.6>

Кіндратець Олена Миколаївна
доктор політичних наук, професор,
професор кафедри політології
Запорізького національного
університету
вул. Жуковського, 66,
Запоріжжя, Україна

Сергієнко Тетяна Іванівна
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри загальноправових
та політичних наук
Національного університету
«Запорізька політехніка»
вул. Жуковського, 64,
Запоріжжя, Україна

У статті розглянуті особливості формування ідентичності, образу «чужого», «іншого» й «свого» в умовах гібридної війни в Україні. Вивчені причини гібридної війни проти України, метою якої є не тільки захоплення території, але й вплив на свідомості й суб'єктність індивідуумів, соціуму й нації в цілому. Дійдено висновку, що на сучасному етапі світового розвитку наукові знання про прийоми, методи й засоби гібридної війни перетворились на один з основних інструментів досягнення геополітичного домінування, де особливим різновидом зброї є інформація, а боротьба ведеться за цілеспрямовану зміну індивідуальної, групової та масової свідомості, політичної та електоральної поведінки, а також ідентифікації як окремих індивідів, так груп суспільства. Доведено, що однією із цілей гібридної війни, яку переслідує країна-агресор, є дестабілізація ситуації в Україні шляхом маніпулятивного впливу на свідомість і поведінку людей. У статті звертається увага на вплив особливостей ментальності українського суспільства на формування образу «чужого», «іншого» й «свого». Відзначається, що відмінний історичний досвід у різних регіонах України вплинув на формування політичної культури й ідентичностей, однак із початком агресії Росії у 2014 році прагнення захистити свою державу стало об'єднавчим фактором українського суспільства з фрагментарною культурою. Наголошується, що на територіях України, які контролює нині Росія, намагаються формувати уявлення про захисників Батьківщини як ворогів за допомогою використання стереотипів, які були сформовані ще за часів Радянського Союзу й контролю за інформаційним полем. Указується на важливість завершення формування політичної нації та рекатегоризацію ідентичності, під якою розуміють спеціальні заходи впливу, що знижують акценти групових ідентичностей, що підвищує рівень толерантності в суспільстві. Відзначається роль науковців у розв'язанні проблем, пов'язаних з існуванням різних ідентифікацій в українському суспільстві.

Ключові слова: ідентичність, ідентифікація, чужий, свій, менталітет, суспільна свідомість, нація, гібридна війна.

Вступ. Досліджуючи формування ідентичності, варто врахувати те, що існує багато чинників, що впливають на цей процес. Політичні кризи, конфлікти, війни завжди спонукають визначати «своїх» і «чужих». У колі «своїх» в такі періоди зростає внутрішньогрупова солідарність. Згуртуванню сприяє прагнення людини знайти підтримку в складній життєвій ситуації. Якщо від «своїх» очікують захисту, то «чужі» викликають страх, тривогу, а часом це призводить і до появи почуття ненависті. Л. Нагорна звертає увагу на те, що полярні ідентифікації створюють феномен суспільного розмежування, яке в суспільстві часто сприймається як розкол [1, с. 9].

Формування образу «свого», «іншого» й «чужого» відбувається в певному ціннісному середовищі в процесі соціалізації. Суспільно-політичні перетворення приводять до змін цінностей, уявлень, переконань людей, що не може не позначитися на їх ідентифікації. Чим суттєвіші зміни відбуваються в суспільстві, тим більша ймовірність виникнення ідентифікаційних криз. На думку В. Котигоренка, групові духовні цінності набувають особливої актуальності в часи суспільних трансформацій, коли розв'язання особистих соціальних проблем пов'язується індивідом із вибором власної ідентичності, способу життя, поведінки [2, с. 372]. В умовах гібридної війни ворожа держава може впливати й на ідентифікацію індивідів

за допомогою пропаганди. Метою інформаційної війни є порушення політичної стабільності, а отже ослаблення країни, що є жертвою агресії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для розгляду проблеми особливу значущість мають роботи, присвячені дослідженню сучасного суспільства, таких вчених: Є. Кислякова, В. Котигоренка, В. Соломіна, О. Удод, М. Юрій та інших. Особливості образу «чужого» з урахуванням ментальних властивостей досліджені в працях О. Кривицької, С. Кульчицького, І. Поліщук, О. Шморгун, М. Шегута, О. Рудакевич, О. Грицай та інших. Психологічний компонент гібридної війни глибоко досліджений у працях Д. Волкогонова, С. Зелінського, О. Караяні, В. Крисько, В. Лепського, В. Лісічкіна, А. Морозова, В. Прокоф'єва.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Разом із тим вивчення та аналіз опублікованих за проблемою робіт показали, що відсутнє комплексне дослідження із системним розглядом проблематики виокремлення різноманітних впливів образів «іншого» й «чужого» на свідомість індивідуумів і соціуму в період гібридної війни в Україні.

Мета та завдання дослідження полягає в тому, щоб провести аналіз образу «чужого», «іншого» й «свого» в умовах гібридної війни в Україні.

Методи дослідження. У роботі використано загальнонаукові методи дослідження, такі як

порівняльний і аналітичний методи й метод структурного аналізу.

Результати. Досліджувати дефініцію категорій образів «чужий», «інший» і «свій» можливо лише з урахуванням того, що на території України проживають не тільки «корінні» українці, але й велика кількість представників інших національностей, які й формують образ «іншого». Також зазначимо, що для політичного менталітету в Україні характерний розкол суспільства на прихильників соціалістичних цінностей, з одного боку, й консервативно-ліберальних, – з іншого. Сучасній Україні, як зазначає І. Поліщук, «властива прихильність до західноєвропейських політичних цінностей, але помітними є риси ментальності й культури східних народів, зокрема орієнтація на харизматичних лідерів, етатизм, патерналізм, підпорядкованість церкви державі» [2, с. 333].

Щодо національного менталітету, то, на думку О. Шморгун, для національного менталітету України притаманний принцип милосердя, який був і залишається поширеним у суспільній свідомості. Адже фундаментальні засади національного менталітету пов'язані з історією: чим більше важких випробувань випало на долю народу, тим більше на рівні масової свідомості розвинені співчуття та взаємоповага [4, с. 125]. Ці риси важливі для формування образу «свого» тому, що є проявами солідарності, яка є однією з духовних основ держави. М. Шегута виділяє наряду з іншими рисами національної ментальності (емоційність, селянськість, м'який гумор, почуття спорідненості з рідною землею, працездатність, релігійність) і таку рису, як делікатність у відносинах з іншими людьми [5, с. 44–46].

Остання риса своєю чергою сформувала віротерпимість, гостинність і доброзичливість. Ці традиції ведуть свій родовід ще з доби козаччини. Але тривале перебування під владою інших держав призвело до «деформації» почуття національної єдності, згуртованості, взаємної підтримки. Різними режимами заборонялась українська мова, яка не є лише просто засобом спілкування, а й основою спільності нації. Ще не менш важливою рисою менталітету нашого народу є елементи пристосовництва й запроданства, комплекс «другорядності». О. Рудакевич також вказує, що ментальність української нації має визначальний вплив на такі риси її політичної культури, як миролюбність, демократизм, толерантність [6, с. 26]. Але одночасно в культурі нації проявляються різні й навіть протилежні якості, такі як героїзм і пасивність, волелюбність, індивідуалізм і конформізм, довірливість і підозрливість. Він вважає, що, виявляючи ментальні настанови, які мали негативний вплив на формування національної єдності й державницьких якостей українського народу, спочатку слід визначити природні й споконвічні, а потім –

набуті в умовах політичного поневолення. Набуті ментальні риси можуть бути змінені під впливом зовнішніх факторів, а саме в умовах гібридної війни, й впливати на зміну сприйняття образу «свій», «інший», «чужий».

Таким чином, менталітет нації проявляється у всіх сферах суспільного життя, в тому числі й у політичній сфері, проявляючись у політичних традиціях, образах політичного мислення, діяльності суб'єктів політики, формах поведінки, взаємодії партій, рухів, суспільних об'єднань та інших політичних структур. Українському народу завжди було притаманне сильне прагнення до самоствердження особистості, автономії особистості й суспільства. Тому дуже важливо виявити характер впливу всіх цих проявів ментальності на сприйняття нового образу «інший», «чужий» в умовах гібридної війни в Україні.

Проте не можна погодитись із тими вченими, які вважають, що українському народу ніколи не був притаманний дух спільності [7, с. 32]. Почуття громади в менталітеті українського народу формувалося природним шляхом: оскільки заселення нових територій відбувалося компактними етнічними угрупованнями, об'єднаними родинно-сусідськими зв'язками, то це наклало свій відбиток на формування менталітету українського народу [8, с. 106]. Але зв'язок економічного, культурного й соціального характеру між українськими територіями було зруйновано, що й впливало на формування поняття «свій» та «інший». Причинами такої руйнації були державні кордони, які поділили Україну, й політика держав, які захоплювали українські території. Це наклало відбиток на політичний світогляд українського населення та своєю чергою на українців, які за такої умови відрізняються в різних регіонах, на політичні й культурні пріоритети, відношення до таких цінностей, як незалежність, національна гідність, своя рідна мова.

Людські й матеріальні втрати українського народу впродовж багатьох сторіч, нескінченне економічне, політичне й духовне гноблення призвели до виникнення особливого трагічного й водночас героїчного українського духу, особливого світосприйняття, зорієнтованого на правду й справедливість, зневаги навіть до власного життя. З одного боку, духовність, витонченість, сентиментальність, а з іншого, – прагматизм, утилітарність, практицизм – це риси, характерні для українського народу. Але досвід орієнтував людей на те, що саме треба розвивати й використовувати, щоб вижити. Ментальність народу визначає здатність нації до самозбереження. Виокремлення таких рис українства, як гуманність, демократизм та індивідуалізм, на думку О. Нельги, не означає, що інші етноси цих рис позбавлені. Йдеться тільки про те, що ці риси виражені в українців найбільш виразно, рельєфно й інтенсивно. Водночас ці риси, будучи органічно

з'єднаними, є базовими, визначальними щодо всіх інших ментальних рис. Саме така забарвленість, така специфіка українського менталітету зумовлена своєю чергою споконвічним землеробським способом життя українців. Адже останній змушував своїх носіїв перебувати в постійній обороні, а це потребувало більш розвинених, ніж у кочовиків і різного роду загарбників, форм соціальності, які відбивалися і на рисах характеру, й на типах індивідуальної та колективної поведінки [9, с. 147].

Існування різних ідентифікацій означає існування в суспільстві й різних «інших». Це зумовлює ряд проблем: збільшення соціальної дистанції, існування недовіри «один до одного», голосування за «своїх» і неприязне ставлення до кандидатів, яких підтримують «інші», й курсу розвитку країни, який політики, обрані «іншими», проводять.

Різне віросповідання, етнічна, соціальна приналежності чи опозиційність владі, критика курсу, що вона проводить, є чинником перетворення «іншого» на «чужого» лише за певних обставин. Однією з них є державна політика дискримінації чи політичного переслідування за цими ознаками та її виправдання шляхом формування стереотипів щодо дискримінованих груп, які призводять не тільки до зростання соціальної дистанції між групами «своїх» і «чужих», але й до формування почуття страху чи навіть ненависті. Так, на думку В. Кашкіна, спілкування представників різних етнічних культур впливає на соціальні аспекти міжкультурної комунікації, а «великий комунікативний досвід приводить лише до усвідомлення «інакшості» чужого, навіть до визнання його «права на існування», але не до зникнення самих відмінностей мовних культур» [10, с. 50].

У пострадянській Україні ніколи не вдавалися до переслідувань на державному рівні за ознакою належності до певної соціальної групи.

На думку О. Грицай, щоб довести образ «Іншого» в українській свідомості до образу саме ворога, того, з ким передбачається активна боротьба, можливо, навіть не на життя, доводиться «розхитувати» українську ментальність, виводить її за межі національно-етнічного в іншу область, як варіант – у сферу надзвичайно загостреної соціальної стратифікації. Дослідниця відзначає таку особливість ментальності української нації, як миролюбність [11, с. 171–172]. У країні, де існує правовий нігілізм і неповага до закону, правосуддя має вибірковий характер, як і переслідування. Такий характер переслідувань зберігається і нині. Однак останнім часом формується певне упереджене ставлення до добровольців, волонтерів. У політичній сфері отримало хід поняття «партія миру» й «партія війни».

Реалії сьогодення свідчать, що застосування сучасних технологій гібридної війни перетворило інформаційну сферу на ключову арену проти-

борства. Мета інформаційної війни – послабити моральні й матеріальні сили супротивника або конкурента й посилити власні. Вона передбачає заходи пропагандистського впливу на свідомість людини. Інформаційний чинник стає самостійним елементом та одним з основних інструментів досягнення геополітичного домінування, де особливим різновидом зброї є інформація, а боротьба ведеться за цілеспрямовану зміну індивідуальної, групової та масової свідомості, за політичну й електоральну поведінку. Технології впливу на свідомість різноманітні, але головний засіб універсальний – це інформаційне повідомлення, передане каналами комунікації. Саме завдяки цим технологіям нині в сучасному суспільстві знизилась здатність реально сприймати інформацію, що спричинило кризу ідентифікаційного поля українського соціуму. О. Кривицька зазначає, що «спекуляції на тему соціокультурних відмінностей і цивілізаційних розломів спровокували міжрегіональне відчуження та штучне нагнітання сепаратистських тенденцій у середині українського суспільства, які всі роки незалежності загрожували національній безпеці й територіальній цілісності України» [12, с. 126].

В умовах гібридної війни почуття ненависті може виникати через дезінформацію, міфи, фейки. Російський фейк про «розп'ятого хлопчика» українськими націоналістами на площі міста Слов'янська Донецької області мав сильний емоційний вплив на росіян і на тих українців, які не здатні критично оцінити новини. Суспільство буде не захищене від подібних фейків без сформованої медіаграмотності. Медіаграмотність є однією з умов перемоги в гібридній війні. Таким чином, нині в Україні з новою силою постали проблеми національного буття, національної самосвідомості й самоідентифікації кожної особистості, національної гордості, гідності й патріотизму.

Українська держава нині стоїть перед глобальною проблемою: як відновити цілісний образ національної культури, як набути свою, національну, цивілізаційну ідентичність. Під впливом інформаційних потоків відбувається руйнація ідентифікації особистості з нацією та державою. Війна формує ідентичності дуже швидко. Відбувається перетворення образу «іншого» на образ «чужого», «ворога», що посилює конфлікт ідентичностей. Таке перетворення зумовлено загрозами, що існують під час війни.

Створення стереотипного образу «чужого-ворога» знімає будь-які перешкоди для тих, хто його засвоїв, у боротьбі з ним. Почуття, які викликає «чужий» і «ворог», – злість, роздратування, неприязнь, ненависть. На непідконтрольних територіях України є вбивства й ув'язнення за українську символіку чи мову. Усі відмінності між «своїми» й «чужими» в час війни сприймаються емоційніше, що створює напругу в суспільстві.

На думку професора психіатрії Джерома Д. Франка, автора книги «Образ ворога й процес змін», для багатьох людей сама думка про підпорядкування чужій ідеології та соціальній системі нестерпніша, ніж думка про смерть. Це є головною причиною ескалації війн. Коли дві групи змагаються за одну й ту ж мету, недовіра часто швидко переростає у взаємне сприйняття одне одного як ворогів [13, с. 198]. Сприйняття ворога, відмічає Джером Д. Франк, дуже часто має тенденцію до дзеркального зображення один одного – тобто кожна сторона приписує однакові чесноти собі й однакові пороки ворогу. У кожному випадку «ми» є надійними, миролюбними, чесними й гуманними; «вони» підступні, войовничі й жорстокі [13, с. 199]. На жаль, слід визнати, що Росії вдалося засобами інформаційного впливу сформувати саме такий образ захисників України («вони») у свідомості частини населення самопроголошених республік ДНР і ЛНР.

Узагальнений образ представників «п'ятої колони» – «чужого» для тієї патріотичної частини українського суспільства, для якої втрата незалежності й підпорядкування чужій ідеології страшніша за смерть – такий: прихильник «руського світу», що зневажливо ставиться до історії українського народу, української мови, не визнає Голодомор, виправдовує злочини комуністичного режиму, ідеалізує радянський період, прагне інтеграції з Росією та відмови від євроінтеграції та євроатлантичної інтеграції.

Маркерами «чужого» в Україні є також ставлення до протестного руху у 2013–2014 роках, до війни за відстоювання своєї незалежності. Соціалізовані в радянський період люди колаборанство не вважають зрадою, оскільки Росія в їх свідомості не є «чужою». В інформаційній війні використовуються старі стереотипи, міфи, які мають знову відновити старі образи «чужого» радянських часів – «чужими» є Захід, країни НАТО, а «свої» – пострадянські країни, що знаходяться в зоні впливу Росії.

Усі ці відмінності в час війни сприймаються емоційніше, що створює напругу в суспільстві. «Чужі» часто сприймаються як «вороги», що представляють загрозу. Почуття, які викликає «чужий», – злість, роздратування, неприязнь, ненависть. На непідконтрольних територіях вбити чи ув'язнити можуть за українську символіку.

На тих територіях України, які контролює нині Росія, формується уявлення про захисників державного суверенітету як ворогів за допомогою старих стереотипів, сформованих за часів Радянського Союзу щодо «українських націоналістів», «бандерівців» і «фашистів». Сформувати новий стереотип складніше, ніж відродити старий. Цим нині користується країна-агресор. «Чужі» часто сприймаються як «вороги», що представляють загрозу.

Відомі випадки переслідувань, репресій, ізоляції вихідців із країн, з якими ведеться війна, навіть у демократичних державах. Так, під час II Світової війни в США було інтерновано потенційних ворогів, до яких віднесли за етнічним походженням японців, німців, італійців. Розміщені в спеціальних таборах інтерновані були по суті заручниками, оскільки на них планували обмінювати американських військовополонених. Таке ставлення до «чужих» було зумовлено загрозами, що існують під час війни. Президент США Франклін Д. Рузвельт підписав Виконавчий наказ № 9066, що передбачав безпрецедентне інтернування японських американців та осіб японського походження [14, с. 2]. Навесні 1942 року зі своїх домівок у штатах Західного узбережжя в табори було переміщено майже 120 000 японців-американців та іммігрантів з Японії [15, с. 1644].

У 1988 році президент Рейган переписав і підписав закон про компенсації постраждалим. У 1992 році президент Буш-старший підписав поправку до закону, яка передбачала виділення додатково ще 400 мільйонів доларів на компенсації особам японського походження, які стали жертвами надмірної підозрілості. У 2001 р. Конгрес США заснував комісію для вивчення політики інтернування та переселення інших категорій громадян або постійних жителів США [16]. Президентська комісія в 1982 році зробила висновок, що політика інтернування ґрунтувалася на расових забобонах, істерії війни й невдачі політичного лідерства [15, с. 1644].

В Україні ще до початку Другої світової війни було виселено багато німців. Тоді в Україні проживало близько 40% німців СРСР. Така політика продовжувалася і під час війни й у повоєнний час. Предметом дослідження ця проблема стала в 1990-і роки. У 2000-х роках з'явився ряд робіт, які заслуговують на увагу [17, с. 596].

Серед тих, кого радянська влада виселяла з України, були як недруги, нелояльні до влади після репресій, Голодомору (більшість німців проживали в сільській місцевості й вони теж постраждали від Голодомору), так і ті, хто був лояльний і не представляв ніякої загрози режиму.

«Чужих» нині легко відстежити в Інтернеті через соціальні мережі. Але навіть у найгостріший період війни – 2014–2015 роки – ні їх ізоляції, ні переселенні нелояльних до держави людей не було. Чи означає це, що наше суспільство є більш зрілим демократично, ніж американське в роки Другої світової війни? Існування всередині держави її ворогів, «чужих» є загрозою для держави. А от як, не порушуючи прав людини, зменшити цю небезпеку? Зрозуміло, що ця проблема має не тільки політичний, але й морально-етичний аспект. Нині часом деякі громадяни України відкрито демонструють своє зневажливе ставлення до власної

держави, державної мови, історії та культури, знаючи, що в більшості випадків їм нічого не буде, не зважаючи на особливу ситуацію – гібридну війну. Очевидно, було б інакше, якби в політичного керівництва була політична воля ввести воєнний стан і строго дотримуватися законів. Реінтеграція окупованих територій у майбутньому вимагатиме не тільки відновлення законності, порядку, але й зміни образів груп, які вважали одні одних ворогами. Це надзвичайно складна задача, яка потребує великих зусиль, вминь і часу. Важливою для України є рекатегоризація ідентичності, під якою розуміють спеціальні заходи впливу, які знижують акценти групових ідентичностей, що підвищує рівень толерантності міжгрупових установок [18, с. 16]. Суть рекатегоризації Річард Дж. Крісп, Катріона Х. Стоун, Наталі Р. Холл бачать у зміні уявлень про «ми» й «вони» [19].

Отже, незавершеність процесу формування політичної нації в Україні зумовлений певною мірою й ігноруванням владою важливості рекатегоризації ідентичностей. Це привело до того, що різні ідентичності зберігаються донині, що створює небезпеки державі та її цілісності.

Слід зауважити, що існують різні думки на можливий наслідки рекатегоризації: одні вчені вважають, що зміна сприйняття відносин між категоріями може відповідно змінювати оцінку членів цієї категорії, а також приведе до зменшення міжгрупових упереджень і сприятиме міжгруповій гармонії; інша думка – рекатегоризації може навпаки привести до зростання упередженості. Усе залежить від конкретної міжгрупової ситуації [19]. Дехто стверджує, що небажані наслідки рекатегоризації будуть очевидними лише для тих, хто є дуже відданим своїй групі. Дослідження наслідків рекатегоризації проводять із використанням експериментів [19]. Такий підхід, очевидно, заслуговує на увагу українських вчених.

Рекатегоризацію пов'язують із «розмиванням» стереотипів, що вимагає певної інформаційної політики, яка донині не була досконалою в Україні. Формування стереотипів особистості відбувається під впливом подій і соціальних явищ, які відбуваються як безпосередньо, так і опосередковано через дію засобів масової комунікації. Події, які відбуваються в сучасній Україні, є проявом саме гібридної війни. Інформація в такому випадку стає менш керованою, а людина стає все більш залежною, тому інформацію стали активно використовувати для маніпулювання свідомістю. Безпосередньо дії Російської Федерації на території України додали актуальності до дискусій із проблематики щодо визначення образу «інший» і «чужий» в умовах гібридної війни.

Це пов'язано з тим, що відмінний історичний досвід у різних регіонах України вплинув на формування політичних культур та ідентичностей, що мають певні відмінності.

Масова свідомість за відсутності чітких ідентифікацій неспроможна справитися зі спотворенням інформаційних потоків. Гібридна війна передбачає використання заходів маніпулятивного впливу на свідомість людини в ідеологічному й емоційному сенсі. Зважаючи на це, С. Кульчицький констатує, що внаслідок тривалого перебування в радянській імперії в Україні сформувалися чотири різні за мовою та ментальністю громади: україномовні українці, російськомовні українці, українські росіяни й «всі інші» [20, с. 23].

Висновки. Таким чином, підбиваючи підсумок, зазначимо, що гібридна війна Росії проти України – це комбінація традиційних і нетрадиційних методів ведення війни, які містять використання сил спеціального призначення, нерегулярних збройних формувань, провокування внутрішніх заворушень і сепаратистських рухів, інформаційну війну, дипломатичні заходи, кібератаки й економічний тиск. Існування різних ідентифікацій ворожою державою використовується для створення напруги в суспільстві.

Представлені результати дослідження є початковою ланкою визначення образу «іншого» й «чужого» в радянській і пострадянській історії України. Розуміння причин і наслідків існування таких образів дозволить визначити засоби, механізми консолідації суспільства. Ця задача є надзвичайно важливою в умовах гібридної війни. Від її розв'язання значною мірою залежить безпека держави.

Перспективою подальших наукових досліджень є розроблення шляхів протидії гібридній війні з метою інтеграції суспільства й зміцнення суверенності України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Грицай Е.В., Николко М.В. Украина: национальная идентичность в зеркале Другого. Вильнюс: ЕГУ, 2009. 220 с.
2. Кашкин В.Б. (2004) Маркеры своего и чужого в межкультурном диалоге. *Взаимопонимание в диалоге культур: условия успешности* : в 2 ч. Ч. 2. / под общ. ред. Л.И. Гришаевой, М.К. Поповой. Воронеж: ВГУ, 2004. С. 49–62.
3. Кіндратець О.М. Розмежування українського суспільства в процесі демократизації. *Політичний менеджмент*. 2005. № 6. С. 31–41.
4. Котигоренко В.О. Етнічні протиріччя і конфлікти в сучасній Україні: політологічний концепт. Київ: Світогляд, 2004. 722 с.
5. Кривицька О.В. Криза інтеграції у контексті перспективи консолідації українського суспільства. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2017. Вип. 5–6. С. 181–200.
6. Кульчицький С.В. Закономірності формування української політичної нації. *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки*. Київ: Інститут історії України, НАН, 2015. Вип. 23. С. 22–68.

7. Лагунина И.А., Абаринов В.К. Враждебные иностранцы» времен второй мировой войны: малоизвестные страницы американской истории. 2009. URL: <https://www.svoboda.org/a/1611136.html> (дата звернення: 15.02.21).

8. Лобань Т.І. Особливості українського менталітету та їх вплив на процес державного будівництва в Україні. *Людина і політика*. 2004. № 4. С. 106–112.

9. Нагорна Л.П. Соціокультурна ідентичність: пастки ціннісних розмежувань. Київ : ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2011. 272 с.

10. Нельга О.В. Теорія етносу. Курс лекцій : Навчальний посібник. Київ : Тандем, 1997. 368 с.

11. Поліщук І.О. Історична політична ментальність українства: проєкція у сучасність. *Studia politologica Ucraino-Polona*. 2013. Вип. 3. С. 333–338.

12. Рудакевич О.М. Ментальність і політична культура української нації. *Розбудова держави*. 1995. № 10. С. 26–27.

13. Шегута М.А. Український менталітет: історія і сучасність. *Збірник наукових праць з гуманітарних наук ЗДІА*. Запоріжжя, 2000. 125 с.

14. Шморгун О.О. (1994) Україна: шлях відродження (економіка, політика, культура). Київ, 1994. 208 с.

15. Aisfeld A., Martinenko V. Ethnic Germans of Ukraine during the Second World War and in the postwar years. *Ukraine in the Second World War: a view from the XXI century*. In 2 books. Book 1. Kyiv : Nauk. Opinion, 2011. P. 595–643.

16. Fiset L. Medical Care for Interned Enemy Aliens: A Role for the US Public Health Service in World War II. *American Journal of Public Health*. 2003. № 93 (10). P. 1644–1654.

17. Jerome D. (1988) Frank The Image of the Enemy and the Process of Change. *Breakthrough: Emerging New Thinking: Soviet and Western Scholars Issue a Challenge to Build a World Beyond War I* eds. A. Gromyko, M. Hellman. New York : Walker and Company, 1988. P.198–207.

18. Ogawa M. Treatment of Japanese–American internment during world war II in U.S. History textbooks. 2004. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ718726.pdf> (дата звернення: 15.02.21).

19. Richard J. Crisp R.J., Catriona H. Stone, Natalie R. Hall Recategorization and Subgroup Identification: Predicting and Preventing Threats From Common Ingroups. University of Birmingham, 2006. URL: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.913.7409&rep=rep1&type=pdf> (дата звернення: 15.02.21).

20. Yevtukh V. Intercultural dialogue: an effective construct of integrative development of polyethnic societies. *Political management*. 2009. № 4. P. 14–27.

REFERENCES:

1. Gritsay Ye.V., Nikolko M.V. (2009) Ukraina: natsional'naya identichnost' v zerkale Drugogo [Ukraine: national identity in the mirror of the Other] Vil'nyus: YEGU. 220 s.

2. Kashkin V.B. (2004) Markery svoynogo i chuzhogo v mezhkul'turnom dialoge. *Vzaimoponimaniye v dialoge kul'tur: usloviya uspehnosti* [Markers of one's own and another's in intercultural dialogue. Mutual understanding

in the dialogue of cultures: conditions of success] v 2 ch. CH. 2. / [pod obshch. red. L.I. Grishayevoy, M.K. Popovoy]. Voronezh: VGU. pp. 49–62.

3. Kindratets O.M. (2005) Rozmezhuvannya ukrayinskoho suspil'stva v protsesi demokratyzatsiyi [Delimitation of Ukrainian society in the process of democratization] *Politychnyy menedzhment*, № 6. Pp. 31–41. [in Ukrainian].

4. Kotyhorenko V.O. (2004) Etnichni protyrichchya i konflikty v suchasniy Ukraini: politolohichnyy kontsept [Ethnic contradictions and conflicts in modern Ukraine: a political science concept]. Kyiv : Svitohlyad. 722 s. [in Ukrainian].

5. Kryvytska O.V. (2017) Kryza intehratsiyi u konteksti perspektyvy konsolidatsiyi ukrayinskoho suspil'stva [The crisis of integration in the context of the prospect of consolidation of Ukrainian society] *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I.F. Kurasa NAN Ukrayiny*. Vyp. 5-6. pp. 181–200. [in Ukrainian].

6. Kul'chytskyy S.V. (2015) Zakonomirnosti formuvannya ukrayins'koyi politychnoyi natsiyi. *Problemy istoriyi Ukrayiny: fakty, sudzhennya, poshuky* [Patterns of formation of the Ukrainian political nation. Problems of Ukrainian history: facts, judgments, searches] Kyiv : Instytut istoriyi Ukrayiny Ukrayiny, NAN Vyp. 23. pp. 22–68. [in Ukrainian].

7. Lagunina I., Abarinov V. (2009) Vrazhdebnyye inostrantsy» vremen vtoroy mirovoy voyny: maloizvestnyye stranitsy amerikanskoj istorii [Hostile Foreigners of the Second World War: Little-Known Pages of American History]. URL: <https://www.svoboda.org/a/1611136.html> (data zvernennya: 15.02.21).

8. Loban T.I. (2004) Osoblyvosti ukrayins'koho mentalitetu ta yikh vplyv na protses derzhavnoho budivnytstva v Ukraini [Features of the Ukrainian mentality and their influence on the process of state building in Ukraine] *Lyu-dyna i polityka*. № 4. Pp. 106–112. [in Ukrainian].

9. Nahorna L.P. (2011) Sotsiokulturna identychnist: pastky tsinnisnykh rozmezhuvan. [Sociocultural identity: traps of value distinctions]. Kyiv : ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса NAN Ukrayiny, 2011. 272 s. [in Ukrainian].

10. Nel'ha O.V. (1997) Teoriya etnosu [Theory of ethnos] Kurs lektsiy: Navch. posibnyk. Kyiv : Tandem. 368 s. [in Ukrainian].

11. Polishchuk I. (2013) Istorychna politychna mental'nist' ukrayinstva: proektsiya u suchasnist [The historical political mentality of Ukrainians: a projection into the present]. *Studia politologica Ucraino-Polona*. Zhytomyr. VIP. Pp. 333–338. [in Ukrainian].

12. Rudakevych O.M. (1995) Mental'nist' i politychna kul'tura ukrayins'koyi natsiyi [Mentality and political culture of the Ukrainian nation] *Rozbudova derzhavy*. № 10. pp. 26–27 [in Ukrainian].

13. Shehuta M.A. (2000) Ukrayins'kyy mentalitet: istoriya i suchasnist [Ukrainian mentality: history and modernity]. *Zbirnyk naukovykh prats z humanitarnykh nauk ZDIA*. Zaporizhzhya, 125 s. [in Ukrainian].

14. Shmorhun O.O. (1994) Ukrayina: shlyakh vidrodzhennya (ekonomika, polityka, kultura) [Ukraine: the path of revival (economy, politics, culture)]. Kyiv. 208 s. [in Ukrainian].

15. Aisfeld A., Martinenko V. (2011) Ethnic Germans of Ukraine during the Second World War and in the

postwar years. Ukraine in the Second World War: a view from the XXI century. In 2 books. Book 1. Kyiv : Nauk. Opinion. pp. 595–643.

16. Fiset L. (2003) Medical Care for Interned Enemy Aliens: A Role for the US Public Health Service in World War II. *American Journal of Public Health*, № 93 (10). Pp. 1644–1654.

17. Jerome D. (1988) Frank The Image of the Enemy and the Process of Change In book: Breakthrough: Emerging New Thinking: Soviet and Western Scholars Issue a Challenge to Build a World Beyond War, Publisher: Walker and Company, New York, Editors: Anatoly Gromyko, Martin Hellman, pp. 198–207.

18. Ogawa M. (2004) Treatment of Japanese–American internment during World War II in U.S. history textbooks. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ718726.pdf> (data zvernennya: 15.02.21)

19. Richard J. Crisp, Catriona H. Stone, Natalie R. (2006) Hall Recategorization and Subgroup Identification: Predicting and Preventing Threats From Common Ingroups. University of Birmingham, URL: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.913.7409&rep=rep1&type=pdf> (data zvernennya: 15.02.21).

20. Yevtikh V. (2009) Intercultural dialogue: an effective construct of integrative development of polyethnic societies. *Political management*, № 4. Pp. 14–27.

Peculiarities of the formation of identity of Ukrainians in conditions of a hybrid war

Kindratets Olena Mykolaivna

Doctor of Political Science, Professor,
Professor at the Department
of Political Science,
Zaporizhzhya National University
Zhukovskoho str., 66,
Zaporizhzhia, Ukraine

Sergiienko Tetiana Ivanivna

Candidate of Political Science,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of General and Political Science,
Zaporizhzhia Polytechnic
National University
Zhukovskoho str., 64,
Zaporizhzhia, Ukraine

This article examines the features of the formation of identity, the image of “alien”, “other” and “our own” in the context of a hybrid war in Ukraine. The reasons for the hybrid war against Ukraine have been studied, the purpose of which is not only the seizure of territory, but also the influence on the consciousness and subjectivity of individuals, society and the nation as a whole. It is concluded that at the present stage of world development, scientific knowledge about the techniques, methods and means of hybrid warfare have become one of the main tools for achieving geopolitical domination, where information is a special type of weapon, and the struggle is waged for a purposeful change in individual, group and mass consciousness, political and electoral behavior, as well as identification of both individuals and groups of society. It has been proven that one of the goals of the hybrid war pursued by the aggressor country is to destabilize the situation in Ukraine by manipulating the consciousness and behavior of people. The article draws attention to the influence of the peculiarities of the mentality of the Ukrainian society on the formation of the image of “alien”, “other” and “our own”. It is noted that the excellent historical experience in various regions of Ukraine influenced the formation of political culture and identity, however, with the beginning of Russia’s aggression in 2014, the desire to defend its state became a unifying factor of Ukrainian society with a fragmented culture. It is noted that in the territories of Ukraine, which is now controlled by Russia, they are trying to form an idea of the defenders of the Motherland as enemies by using stereotypes that were formed during the Soviet Union and control over the information field. The author points out the importance of completing the formation of a political nation and recategorizing identity, which is understood as special measures of influence that reduce the accents of group identities, which increases the level of tolerance in society. The role of scientists in solving problems associated with the existence of various identifications in Ukrainian society is noted.

Key words: identity, identification, alien, own, mentality, suspiciousness, nation, hybrid.